

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Writing the Nation

Transculturation and nationalism in Hispano-Filipino literature from the early twentieth century

Villaescusa Illán, I.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Villaescusa Illán, I. (2017). Writing the Nation: Transculturation and nationalism in Hispano-Filipino literature from the early twentieth century.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

Het schrijven van de natie: transculturatie en nationalisme in Spaans-Filipijnse literatuur uit de vroege twintigste eeuw

Dit proefschrift is een onderzoek naar een geselecteerd corpus Spaans-Filipijnse literatuur geschreven in de eerste helft van de twintigste eeuw. De concepten nationalisme en transculturatie worden gebruikt om de visies van een onafhankelijke Filipijnse staat te verkennen zoals die worden beschreven in teksten van Jesús Balmori (1887-1946), Adelina Gurra (1896-1971), Paz Mendoza (1884-1967) en Antonio Abad (1894-1970). Vanwege de aanstaande onafhankelijkheid, uiteindelijk bereikt in 1946, speelt het vaststellen van de eigenschappen van een zelf-gedefinieerde Filipijnse staat een grote rol in dit corpus. Tegelijkertijd bleek het, gezien de geschiedenis van een tweevoudige kolonisatie, eerst door Spanje en daarna door de VS, en de Japanse bezetting van Manila in de Tweede Wereldoorlog, lastig om een culturele en nationale Filipijnse identiteit te definiëren in het spanningsveld van de vele culturele invloeden die de archipel gevormd hebben. In dit onderzoek staat dan ook de verscheidenheid aan manieren waarop deze zoektocht terugkomt in de teksten in het corpus centraal.

Ik gebruik in dit onderzoek de methodiek van cultural analysis, zoals ontwikkeld door Mieke Bal, waarbij de nadruk ligt op close reading en de ontmoeting tussen het object en de onderzoeker, die het object benadert vanuit haar eigen socioculturele situatie en zo de voorwaarden schept om een nieuwe betekenis te creëren. Door het raamwerk van transculturatie in een serie close readings in dialoog te brengen met de geselecteerde Filipijnse teksten laat ik zien hoe deze teksten concepten als oriëntalisme, vertaling en (cultureel) nationalisme verder ontplooiën door nieuwe vormen van transcultureel oriëntalisme te ontwikkelen die toewerken naar interculturele vertaling en die transculturatie inzetten als een actief, toekomstgericht proces in dienst van de natievorming. Dit onderzoek is niet zozeer gericht op het ontwikkelen van een genealogie van Spaans-Filipijnse literatuur, bestudeerd binnen de historische en sociale context, maar op het blootleggen van de interacties tussen Spaans-Filipijnse literatuur uit het begin van de twintigste eeuw en hedendaagse discussies en theorieën.

In alle teksten die ik analyseer, worden de Filipijnen gezien als het resultaat van transculturatie, ongeacht of dit proces in het verleden wordt geplaatst, in het heden wordt onderhandeld of actief wordt nagestreefd voor de (onafhankelijke) toekomst. Fernando Ortiz, de Cubaanse antropoloog, gebruikte de term transculturatie voor het eerst in de jaren '40 van de twintigste eeuw om verschillende bestaande conceptualiseringen van de transformaties die optraden door cultureel contact, voornamelijk als gevolg van kolonisering, samen te brengen. Volgens Ortiz omvat transculturatie elementen van *acculturatie* (assimilatie), *deculturatie* (verlies) en *neoculturatie* (innovatie). In mijn analyse van de manieren waarop het raakvlak van transculturatie en nationalisme wordt beschreven en beoordeeld in mijn corpus gebruik ik zowel de definitie van Ortiz als het werk van literatuurwetenschappers als Ángel Rama (1982) en Mary Louise Pratt (2002), die voortborduren op het concept transculturatie. Ik kijk vooral naar de verschillende vormen van transculturatie (assimilatie, verlies, innovatie) die worden beschreven met betrekking tot de Filipijnen in het begin van de twintigste eeuw en naar de verbondenheden met en distantiëringen van een scala aan culturen (Spaans, Amerikaans, Japans en vele andere) die hiermee gepaard gaan. Ik beschouw Filipijnse transculturatie niet enkel als het resultaat van koloniaal contact en wereldwijde moderniteit-kolonialiteit, maar ook in termen van een actief verlangen naar transformatie. Dat er passievere en actievere vormen van transculturatie bestaan, blijkt uit het verschil tussen de Engelse adjectieven *transcultured* (passief) en *transcultural* (actief). De Spaans-Filipijnse schrijvers die in dit onderzoek centraal staan, worden niet alleen gezien als *transcultured* schrijvers (Rama) maar ook, in verschillende mate, als *transcultural* of zelfs *transculturating*.

Kort gesteld is het doel van dit onderzoek het verkennen van het raakvlak tussen literatuur en nationalisme in de complexe context van de Filipijnen aan het begin van de twintigste eeuw. Door middel van close readings van de geselecteerde teksten belicht ik, ten eerste, een grotendeels onbekende literaire traditie en traceer ik, ten tweede, de pogingen van Spaans-Filipijnse schrijvers om een idee van Filipijnse identiteit te formuleren dat kon dienen als basis voor hun verbeelde natiestaat en dat recht zou doen aan diens status als een *transcultured* en *transcultural* gebied.

In **Hoofdstuk 1** wordt de poëzie van Spaans-Filipijns schrijver Jesús Balmori (1886-1946) besproken, waarin transculturele verbondenheden worden uitgedrukt met de Filipijnen (als ontmoetingsplaats van inheemse en Spaanse culturen) en, op een oriëntalistische wijze, met Japan. De poëzie van Balmori wordt gezien als een voorbeeld van het Filipijnse modernisme, dat wat betreft oriëntalistische thema's en stijl in de traditie van de Spaanse modernistische esthetiek staat. Dit maakt het uitermate geschikt voor een analyse van de rol

die oriëntalisme heeft gespeeld in de pogingen van Spaans-Filipijnse schrijvers in de twintigste eeuw om zich een Filipijnse natiestaat voor te stellen. Gezien de geopolitieke context van de Filipijnen als een door Spanje beïnvloede cultuur in Azië is het niet verrassend dat het modernistische oriëntalisme in de literatuur op twee manieren wordt vormgegeven: als een vorm van zelf-representatie en als de idealisering van andere plekken in het Verre Oosten, met name Japan. Dit laat een belangrijke verandering zien met betrekking tot wat en wie er worden georiëntaliseerd en door wie dit gebeurt. In het hoofdstuk identificeer en analyseer ik de verschillende soorten oriëntalisme die te vinden zijn in de poëzie van Balmori. Hierbij staan drie gedichten uit de gedichtenbundels *Rimas Malayas* (1904) [Malayan Rhymes] en *Mi casa de Nipa* (1941) [My house of Nipa] centraal. Ik stel hier dat de gedichten van Balmori spelen met twee verschillende modellen van oriëntalisme zoals respectievelijk beschreven door Edward Said en Araceli Tinajero: oriëntalisme als een hegemonisch discours waarin de assimilatie van Spaanse kolonisering en Westerse moderniteit worden gepromoot, en oriëntalisme als uitdrukking van literair modernisme, waarin de assimilatie van de Spaanse en Franse esthetiek door de dichter wordt bevestigd. Het is hierbij belangrijk om op te merken dat Balmori in sommige gedichten ook aan deze modellen voorbijgaat door uiting te geven aan wat ik een *transcultureel Filipijns oriëntalisme* noem. Deze vorm van oriëntalisme articuleert de Filipijnse identiteit als zowel passief als actief, waarbij de teksten zich ofwel verbinden met of distantiëren van de verschillende culturen die deze identiteit historisch hebben beïnvloed en de verschillende vormen waarin in deze culturen en hun literatuuruitingen de Oriënt wordt gerepresenteerd.

In **Hoofdstuk 2** ga ik verder in op het concept transcultureel oriëntalisme door te stellen dat in het werk van Adelina Gurrea de *transculturele* dimensie meer wordt benadrukt dan de *oriëntalistische* dimensie. Ik analyseer drie van haar teksten: een satirisch toneelstuk, *Filipinas: Auto histórico-satírico* [De Filipijnen: een historisch-satirische allegorie], in 1951 opgevoerd in het Spaanse Valladolid; een selectie gedichten uit de bundels *En agraz* [Voor de tijd] (1968) en *Más senderos* [Meerdere paden] (1967)¹¹¹; en het verhaal “El Talisay,” uit de verhalenbundel *Cuentos de Juana. Narraciones malayas de las islas Filipinas* [Juana’s verhalen. Malayaanse verhalen van de Filipijnse eilanden] (1943). Ik laat zien hoe deze teksten, net als de gedichten van Balmori, gebruik maken van diverse culturele invloeden om

¹¹¹ Zowel *En Agraz* als *Más Senderos* zijn door de auteur gepubliceerd, maar de edities die online beschikbaar zijn in de virtuele Cervantes-bibliotheek van de Universiteit van Alicante zijn respectievelijk gedateerd 1968 en 1967. Aangezien Gurrea in 1971 is overleden, zijn dit vermoedelijk niet de eerste edities, maar ik ben er niet in geslaagd de originele publicatiedata te bepalen. In *En Agraz* wordt genoemd dat de collectie gedichten bevat geschreven tussen 1916 en 1926, wat aangeeft dat deze gedichten tot het vroege oeuvre van Gurrea behoren.

de Filipijnen te oriëntaliseren. Echter, in plaats van een culturele hiërarchie tot stand te brengen of een modernistische esthetiek te volgen, oriëntaliseert Gurrea de Filipijnen op drie verschillende manieren, die samen een beweging naar een meer transculturele positie representeren. Ten eerste blikt het satirische toneelstuk terug op het koloniale verleden van de Filipijnen door allegorische personages (The Philippines, Mother Spain, Uncle Sam en Mrs. History) te laten discussiëren over hun rol in de transculturatie van de Filipijnen. Het toneelstuk oriëntaliseert het land door dit als kind op te voeren en het dankbaarheid te laten uiten aan zowel Spanje als de VS voor het vormen van het land tijdens hun koloniale overheersing, terwijl door de satirische insteek tegelijkertijd de koloniale machten subtiel bekritiseerd worden. Het historische perspectief van het toneelstuk toont transculturatie als een koloniaal erfgoed waarin verschillende culturele eigenschappen zichtbaar zijn, maar niet zijn samengesmolten (zo heeft het jonge personage van de Filipijnen bijvoorbeeld aan de ene kant de ijverige en pragmatische mentaliteit van de Amerikaanse cultuur geërfd, maar ook het spirituele wereldbeeld van een katholieke opvoeding). Ten tweede benaderen de gedichten van Gurrea, geschreven in Spanje tijdens het regime van Franco, de Filipijnen met wat Svetlana Boym (2005) reflectieve nostalgie noemt, een nostalgie die gebruikt wordt om een nieuwe transculturele toekomst voor te stellen. Ten derde wordt in het korte verhaal “El Talisay” een narratieve structuur gebruikt die het oriëntaliserende perspectief aanvult met dat van de geöriëntaliseerde partij, om zo binaire tegenstellingen als lokaal/buitenlands, Oosters/Westers en religie/bijgeloof uit te dagen. De elementen van deze tegenstellingen worden juist gepresenteerd als nauw verweven in de alledaagse cultuur van het Filipijnse platteland.

In **Hoofdstuk 3** werk ik het concept *actieve transculturatie* verder uit, op basis van de verbeelding van een toekomstige, moderne, onafhankelijke Filipijnse staat gebaseerd op de vergelijking met andere landen die Paz Mendoza uitwerkt in haar *Notas de viaje* (1929) [Reisaantekeningen]. Mendoza's rijke, provocatieve reisaantekeningen vormen de basis voor mijn analyse van haar constructie van een perifeer beeld van moderniteit als een actief proces van transculturatie. Ik bouw hierbij voort op het werk van Fernando Ortiz, Angel Rama en Marie Louise Pratt, waarin transculturatie wordt gepresenteerd als een dynamisch proces, waarin interculturele verbindingen mogelijkheden creëren om de eigen gemeenschap te transformeren door delen van andere culturele systemen over te nemen. Het werk van Mendoza laat de actieve verbondenheden met en distantiëringen van buitenlandse invloeden zien, vooral met betrekking tot het idee van modernisering, waarmee de Filipijnse cultuur ten tijde van de Spaans-Amerikaanse periode te maken kreeg. Ik stel dat, in deze

reisaantekeningen, transculturatie niet wordt gepresenteerd als het resultaat van koloniaal contact in het verleden, zoals in het gedicht van Balmori en het toneelstuk van Gurrea, maar als strategisch middel om een toekomstvisie van een onafhankelijke Filipijnse staat vorm te geven. Tegelijkertijd laten haar tekst en de ambivalente ontvangst ervan (het werd bekritiseerd wegens het doen van onrealistische voorstellen) zien dat er een spanning bestaat tussen de verbeelde transculturele toekomst van de Filipijnen en de culturele en politieke realiteit: zolang het nog geen onafhankelijke staat is, kunnen er geen beslissingen worden genomen en, nog belangrijker, blijft het beeld dat het land zichzelf niet kan besturen bestaan, zowel in andere landen als in de Filipijnen zelf.

In **Hoofdstuk 4** bestudeer ik Balmori's roman *Los pájaros de fuego. Una novela filipina de la guerra* (1945) [Vogels van vuur, een Filipijnse oorlogsroman], een melodramatisch familieverhaal dat zich afspeelt in Manila. Ik bespreek hoe deze roman niet zozeer een hypothetische toekomst van de Filipijnen schetst op basis van positief beoordeelde modellen uit andere landen, maar juist de historische ontwikkelingen uit het begin van de jaren 1940, in de aanloop naar de Japanse invasie, gebruikt om de mogelijke negatieve gevolgen te bespreken van het zonder kritische noten emuleren van andere landen. Dit hoofdstuk gaat dan ook over de grenzen van actieve transculturatie. Het troosteloze slot van Balmori's roman, waarin de hoofdpersoon (een voormalige Japan-liefhebber) en een groot deel van zijn familie omkomen, suggereert dat er geen toekomst is voor het land, in ieder geval niet zolang er wordt geprobeerd op Japan te lijken, voor of met de VS te vechten, of vast te houden aan het Spaanse koloniale erfgoed. Om te analyseren hoe gebeurtenissen in het heden en verleden (de opkomst van het fascisme in Europa, de groei van Japan tot pan-Aziatische grootmacht, de Amerikaanse overheersing van de Filipijnen en de Spaanse koloniale geschiedenis) in deze roman door elkaar gevlochten worden, maak ik gebruik van het concept vertaling, wat ik zie als een vorm van transculturatie die het mogelijk maakt om nieuwe betekenissen te vormen op basis van een bestaande betekenis. Deze benadering van vertaling, geïnspireerd door het werk van Rey Chow (1995; 2008) en Vicente L. Rafael (1999; 2000) gaat gepaard met het afwijzen van vertaling als simpelweg een taalproces waarbij woorden van de ene taal worden omgezet in een andere; in plaats hiervan wordt vertaling gezien als een complex proces van herinterpretatie, appropriatie, uitbreiding en uitwisseling tussen culturen, binnen nationale grenzen of over zulke grenzen heen. Ik gebruik Chow's definitie van vertaling als een handeling van zowel verraad als rouw jegens het 'origineel' om te verkennen hoe de roman van Balmori verschillende culturele invloeden vertaalt naar een beeld van een Filipijnse staat. Bovendien bespreek ik hoe dit verhaal Rafaels

idee dat Filipijns nationalisme werd vertaald naar het Spaans en de ronde deed onder de Spaanse elite verbeeldt.

Tot slot analyseer ik in **Hoofdstuk 5** Antonio Abads *El Campeón* (1940) [De kampioen], een dierenfabel over een vechthaan die een allegorie vormt van de manier waarop de Filipijnse staat zichzelf probeert te definiëren na een geschiedenis met twee koloniale overheersers. *El Campeón* vertelt het levensverhaal van Banogón, een kampioen vechthaan die, na een succesvolle carrière in de steden, terugkeert naar de kippenren in zijn geboortedorp. Na zijn terugkeer heeft hij moeite om zich aan de lokale gemeenschap aan te passen. De problemen van Banogón en de andere gevederde personages als gevolg van de veranderingen op de boerderij (met name door de komst van Amerikaanse hanen) drukken op metaforische wijze Abads visie uit op de Filipijnse maatschappij (geplaagd door crises op het gebied van politiek, cultuur en identiteit) en zijn zorgen rondom het opbouwen van de Filipijnse nationale identiteit. Waar Mendoza's *Notas de viaje* (1929) en Balmori's *Los Pájaros de fuego* (1945) het Filipijnse nationalisme voornamelijk ontwikkelden aan de hand van vergelijkingen met Europese landen, Japan en de VS, lokaliseert Abads roman de basis voor een Filipijns nationalisme in de Filipijnse plattelandscultuur. De roman gebruikt de lange traditie van hanengevechten (welke tegelijkertijd ook wordt gepresenteerd als een transculturele praktijk) om een alternatieve kijk op de Filipijnse nationale identiteit te bieden. Uiteindelijk betoogt de roman dat het onmogelijk is om de dominantie Europese ideologieën van de natiestaat, gebaseerd op een homogene cultuur, raciale superioriteit en mannelijkheid, direct te vertalen naar de tweemaal gekolonialiseerde, diep transculturele context van de Filipijnen. Door het hanengevecht te presenteren, vanuit het perspectief van de menselijke personages in de roman, als een traditioneel Filipijnse bezigheid die zowel de Spaanse als de Amerikaanse koloniale periodes heeft overleefd, ondanks pogingen om deze uit te roeien, transformeert Abad het tot een antikoloniale metafoor. In mijn analyse van de roman kijk ik ook naar het verband tussen mannelijkheid en hanengevechten aan de hand van het klassieke artikel over Balinese hanengevechten van antropoloog Clifford Geertz (1972), in dialoog met Jerry García's (2007) interpretatie van het belang van het hanengevecht voor de (mannelijke) Chicano identiteit in de VS. Ik beargumenteer dat de roman, ondanks het berustende slot, een ander soort mannelijke held presenteert en ook ruimte biedt voor een andere, transculturele benadering van de nationale identiteit.

Uit mijn onderzoek blijkt dat er in alle teksten die ik heb bekeken een verbondenheid met het Spaanse erfgoed blijft bestaan, voornamelijk in de vorm van het katholicisme en verankerd in het verleden. Deze verbondenheid wordt echter in balans gebracht door het

nemen van een zekere afstand van de hedendaagse Spaanse cultuur, wat kan worden gezien als een discrete vorm van kritiek op de voormalige koloniale overheerser. Desalniettemin moet worden opgemerkt dat de uiting van weerstand in de teksten die ik heb geanalyseerd niet zo radicaal en revolutionair is als die van bijvoorbeeld José Rizal (1861-1896), gezien als de eerste Filipino die met zijn boeken de Spaanse koloniale autoriteiten direct uitdaagde. De redenen hiervoor zijn te zoeken in het feit dat in het begin van de twintigste eeuw de VS de rol als overheerser van Spanje had overgenomen; de teksten zijn merkbaar kritischer op de groeiende invloed van de Amerikaanse cultuur dan op het Spaanse erfgoed. Ik ben echter van mening dat dit specifieke historische moment precies is waarom het interessant is om deze teksten te lezen: vanwege het perspectief dat ze bieden op de strijd van de Spaans-Filipijnse elite om ruimte af te bakenen voor henzelf en hun cultuur onder de Amerikaanse overheersing en om een toekomstige onafhankelijke, transculturele, Filipijnse staat te verbeelden.

Naast het presenteren van een argument over de rol van literatuur in het vormgeven van een nationale Filipijnse identiteit, heeft dit onderzoek als tweede belangrijk doel nieuw leven te blazen in wat wel een literaire ‘zombietraditie’ wordt genoemd. Dit is het eerste onderzoeksproject in het Engels of Spaans dat een diepgaande analyse uitvoert van de collectie Spaans-Filipijnse klassiekers van het Cervantes-instituut en andere werken van Spaans-Filipijnse auteurs uit dezelfde periode, waarbij hun gedeelde interesses in het verleden, het heden en de toekomst van een natie in ontwikkeling, die zich op het ontmoetingspunt van diverse culturen bevindt, wordt blootgelegd.